Horálek, Karel

Věta a verš

In: *Teorie verše. II, Sborník druhé brněnské versologické konference, 18.-20. října 1966.* Palas, Karel (editor); Levý, Jiří (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1968, pp. 163-165

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/120162
Access Date: 18. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

STRUKTURA VERŠE

VĚTA A VERŠ

KAREL HORÁLEK (Praha)

Věta a verš se rozsahově často kryjí, někdy bývá korespondence vystupňována v rovnici: co věta, to verš. Obecnější platnost má pravidlo, že veršové členění je paralelní s členěním syntaktickým. S tím nejsou v rozporu případy, kdy jeden větný celek vyplňuje dva nebo i více veršů. Tyto elementární skutečnosti se někdy nevidí dost jasně. Doc. Levý např. tvrdí, že ve verších lidové písně

Podže, milá, podže, milá, poď s nami
do stodolky, do stodolky, do slamy.

jde o porušení korespondence mezi veršovým a syntaktickým členěním, mluví tu dokonce o přesahu.[1] O přesahu tu nemůže být ani řeči, vydělení rozvitého větného členu v samostatný verš je běžné i v textech, ve kterých je korespondence syntaktického a veršového členění důsledná nebo téměř důsledná, v české poezii např. u K. J. Erbena.

V Erbenově *Kytici* je paralelnost mezi veršovým a větným členěním provedena celkem důsledně u všech skladeb, ať mají verše kratší (šestislabičné a osmislabičné) nebo delší (nejvíc je desítislabičných). Principu paralelnosti neodporují případy, kdy je věta rozdělena do dvou veršů, např.

Dvéře tu jsou otevřeny
do nejskvělejšího sálu.[2]

V takových případech zpravidla vyplňuje jeden verš rozvitý větný člen.

Při tak těsné souvislosti mezi veršem a větou není nic divného, že se dělají pokusy založit teorii verše přímo na syntaxi. Tuto cestu nastoupil např. Mukařovský, jehož celé literárněvědné dílo se vyznačuje orientací na lingvistiku. Mukařovského teorie verše vychází z teze, že verš je vždy stejně jako věta intonačně dvoudílný, třebaže se rozsahem nemusí krýt s větou. To znamená, že si verš intonační dvoudílnost podržuje i v případech, kdy se skládá z několika vět nebo kdy je tvořen jen částí věty nebo dvěma částmi, z nichž každá patří k různým větám, jež začínají a končí ve verších sousedních.

Teorie intonační dvojdílnosti věty není však úplně samozřejmá. Lingvisté se dosud nedohodli na jasné koncepci věty, a už proto se nedá v teorii verše prostě vycházet z dvojdílnosti větné intonace. Mukařovský se v této věci přidržel Karcev-

[1] Česká literatura 13, 1965, str. 438.

[2] Z básně *Poklad* (*Kytice*, Praha 1956, str. 13).

ského, jeho průkopnické práce o větné intonaci ve IV. svazku TCLP.[3] Tato práce je však založena na rozlišení vět s explikativní predikací od tzv. větných ekvivalentů (v terminologii Karcevského „phrase"). Pravidlo o intonační dvojdílnosti vztahuje Karcevskij pouze na věty v užším slova smyslu. Již proto musí být přenesení teorie o intonační dvojdílnosti věty na verš sporné.

Ale není nesnadné se přesvědčit o tom, že intonační dvojdílnost se ve veršovaných textech v široké míře uplatňuje. Jen zčásti je to důsledek paralelismu mezi větným a veršovým členěním. Intonační dvojdílnost verše se stává součástí rytmické organizace verše a v důsledku toho bývá přenášena do veršů, které syntakticky dvojdílné nejsou nebo kde dvojdílnost není zřetelně intonačně vyznačena.

Někdy však bývá dvojdílnost verše (nejen intonační, ale i významová) tak vystupňována, že již oslabená dvojdílnost některých veršů bývá pociťována jako vybočení z pravidelného rytmického chodu. Normálně se však dosahuje aktualizace skutečným porušením intonační dvojdílnosti. Pro rytmickou dvojdílnost verše platí tedy stejná pravidla jako pro jiné prostředky veršové stavby. Rytmické využití intonace nepředpokládá důslednou realizaci základního schématu, a to ani v tzv. verši volném, na jehož rytmické organizaci se intonace zvlášť významným způsobem podílí.[4]

Dvojdílný intonační útvar může být ve veršovaných textech rozdělen do dvou nebo i do více veršů. V takových případech rozhodují o členění na kratší veršové úseky jiné okolnosti než intonačně rytmické. Bývají to nejčastěji okolnosti sémantické. Nejsou žádné důvody interpretovat verše skládající se z jediného slova (může být i jednoslabičné) jako rytmicky dvojdílné. U krátkých veršů se někdy předpokládá, že intonační dvojdílnost je suplována prostou členitostí jedné intonační linie, ale to je jen maskovaný ústup.

Z toho, že některé verše vybočují z normálního schématu intonační rytmizace, nevyplývá ještě, že by sám princip intonační symetrie nemohl mít univerzální platnost. Teprve u textů, které důsledně stavějí na jiném principu, než je intonační dvojdílnost, je situace jiná. I tam je však možno připustit, že jde o verše, které jsou vybudovány na negativním principu, tj. na popření pravidla o intonační dvojdílnosti verše. Rytmičnost takových volných veršů může být i nulová, může však být vybudována na jiných principech než na intonačním, např. metrickém (střídání lehkých a těžkých dob v slabičném řetězu) nebo na principu nevětného, sémantického řazení slov bez normální větné konfigurace.

Mukařovský v úvahách o veršové intonaci důsledně odlišoval intonaci od expirace; na tomto rozlišování je založena i jeho typologie veršových dominant.[5] Od tohoto rozlišení se v novější době upouští (to platí např. o studii F. Daneše), ale bez náležitého teoretického zdůvodnění. Podle Mukařovského je veršová intonace podrobena asimilačním pravidlům, takže se pak přes různé obměny, které jsou důsledkem závislosti na intonaci větné, v jednotlivých verších opakuje. O této

---

[3] S. Karcevskij, *Sur la phonologie de la phrase*, Travaux du Cercle linguistique de Prague 4, 1931, str. 188—227. Mukařovského pojednání o veršové intonaci vyšlo francouzsky v Archives neérlandaises de phonétique experimentale 8—9, 1933, česky v *Kapitolách z české poetiky* I, Praha 1948, str. 170—185. Z Mukařovského pojetí veršové intonace vychází M. Červenka v práci *Český volný verš devadesátých let*, Praha 1963.

[4] Srov. J. Hrabák, *Úvod do teorie verše*, Praha 1958, str. 12—13.

[5] Srov. k této otázce J. Veltruský, *Drama jako básnické dílo*, sborník *Čtení o jazyce a poesii*, Praha 1942, str. 420n.

otázce jsem se vyslovil v studii „K problému veršové intonace“[6] a nemám zatím k tomuto svému výkladu co dodat.

DER SATZ UND DER VERS

Zwischen der syntaktischen Gliederung und der Gliederung in die Verszeilen besteht immer eine Parallelität, die größer oder kleiner sein kann. Auf dieser Tatsache wurde die Theorie aufgebaut, die den Vers als eine geschlossene Intonationseinheit auffasst. Die Versintonation ist zweiteilig und stellt ein Gegenbild zur Satzintonation dar. Die Abweichungen von der Zweiteiligkeit können bei der Versintonation gewöhnlich als Aktualisationen erklärt werden. Solche Aktualisationen kommen nicht nur innerhalb eines Gedichtes, sondern auch innerhalb eines literarischen Kontextes vor. In diesem Fall hört die Versintonation auf, ein konstruktiver Bestandteil des Versbaus zu sein. Das Prinzip der Zweiteiligkeit der Versintonation ist also dem Prinzip der poetischen Aktualisation untergeordnet.

[6] Slavistična revija 10, 1957, str. 185n.